

УДК 94(497.11)“1739“(044)

DOI: <https://doi.org/10.22182/pr.7332022.14>

Историјски документ

*Милорад П. Радусиновић**

Београд

ПИСМО ФЕЛДМАРШАЛА МИНИХА КНЕЗУ ЛОБКОВИЦУ ПОВОДОМ БЕОГРАДСКОГ МИРА 1739. ГОДИНЕ

Писмо руског фелдмаршала Миниха аустријском кнезу Лобковицу (Лобковичу) је документ који илуструје незадовољство Русије слабашним отпором Аустрије Турској, кад је Хабсбуршка монархија након пораза код Гроцке 22. јула 1739. уступила Турском царству сјеверну Србију са Београдом.

Документ (који објављујемо у преводу на српски језик) данас се чува у ЦГАДА (*Центральный государственный архив древних актов, турецкие дела*) у Москви. Саопштавамо га у цјелини:

ПИСМО ФЕЛДМАРШАЛА ГРОФА МИНИХА КНЕЗУ ЛОБКОВИЦУ

Генералу аустријском, команданту у Трансилванији поводом мира закљученог између Цесараца и Турака 1739. године, писано 22. септембра 1739. године.

Милостиви господине мој!

Ја сам имао част добити Ваше писмо као и дневник војних дејстава након првог у овом мјесецу у вријеме кад смо ми свечано прослављали завојевање Молдавије, чији су се свјетовни и духовни

* Доктор историјских наука

представници покорили мојој Царици, Свемилостивој Господарици 16. септембра.¹

Овдје се прилаже наставак мојих забиљежака кроз које ће се Ваша Свјетлост опширније упознати да сам се ја по заузимању Хотина, након што је потпуно разбијен непријатељ који се повукао на брзину, остављајући нам свој штаб с пољском артиљеријом коју су сачињавали честрдесет два топова и шест мортира., покренуо даље у Молдавију с армијом, којом сам имао част да командујем. Прешавши Прут 9. и 10. овог мјесеца, ја сам одмах ту изградио редут² св. Јована, кога сам ојачао јаким гарнизомом и с доста артиљерије. Затим сам истјерао Господара³ с његовом војском и неколико стотина Турака из Јаши, његове престонице, покорене 4. овог мјесеца. Поправљајући разорена утврђења овог града, опремио сам и његов јак гарнизон неопходном артиљеријом. Одлазак Господара улиједио је таквом брзином да нам је оставио све своје бунчуке⁴, двије најважније заставе, бунчук турског паше који је био код њега, више од тридесет других застава, које су припадале Турцима и Молдавцима, сву своју војну музику, три топа, двадесет четири бурета барута, складиште житарица, гдје се налазило хиљаду и по буради ражи и велика количина пшенице.

За вријеме ових успјеха морам да Вам признам да су ме писмо Ваше и ратни дневник зачудили и огорчили. С чуђењем сам запазио у њима да је Ваша Свјетлост већ одложила напад на непријатељске земље и, према томе, неће бити никаквих покрета на корист наше армије из правца Влашке, без обзира и на сигурна обећања цара, и на план активности договорене између њега и Царице, моје Монархиње.

Из писма Ваше Свјетлости доста сам јасно разумио да неочекиване ове околности толико Вас запањују као и мене. Читајући Ваше забиљешке, лако се може запазити да је у цесарској

1 Чтения имп. Москов. общества истории и древностей российских, 1863, № 4, с 74-80. У руским текстовима тог времена Аустријанци се називају Цесарци. Руска царица Ана Ивановна (1693-1740, владала од 1730), кћерка старијег полубрата Петра Великог Ивана V и супруга Фридриха Вилхелма, војводе Курландије. У миру с Турцима 1739. Русија је задобила Азов, али није смјела да га утврђује.

2 Пољско земљано утврђење са насипом и ровом.

3 Бурхард Кристоф Миних (1683-1767), генерал-фелдмаршал, рођен у Олденбургу, у руској служби од 1721. године, у доба Ане Ивановне предсједник Војне колегије, у рату с Турском 1735-1739. командант руске војске. У доба Јелисавете Петровне 1742. прогнан, вратио се из прогонства 1762. у доба Петра III. Аустријски кнез Лобкович потицао је из чешког племства.

4 Штап с коњским репом, симбол власти код Турака и код украјинских хетмана-пр. М. П. Радусиновича.

армији и у вријеме 13. августа све било у добром стању, као и у Београду, гдје се, према вијестима које сам добио, налазио још доста јак гарнизон, способан да се дуго супротставља непријатељу, и чак су могли да га принуде да скине опсаду с великим губицима, а нарочито ако би се одлучили да прибјегну снажним испадима, уз помоћ царске армије чија је храброст већ довољно призната.

Ми смо се заваравали надом, ми који смо на крају разбили непријатеља, освојили Хотин, заробили гарнизон и команданта, пашу с три бунчука, ми, који смо се брзим корацима приближили Дунаву да би понизили охолост гордых Османлија под Београдом.

Генерали царске армије су детаљно били обавијештени да је руска армија, прешавши срећно Дњестар и прогнавши с борбом 22. јула Турке, имала намјеру ићи право на непријатеља, а затим на Хотин. Као посљедицу тога требало је ишчекивати, а не журити да се закључи мир.

Умјесто да се тако поступи, како би налагала опрезност наредбе, у ратном дневнику је означен извјештај г-на Најперга, царског фелдцогмајстера⁵ и министра, који се налазио неко вријеме у турском штабу да су тачке, утврђене 1. септембра, потписане од Порте.

Па иако је прећутано у писму Ваше свјетлости, као и у поменутом дневнику, о важности скопљених договора и ово тим више зачудило, што ја никад нисам могао ни замислити да се толико не посвети пажња према Царици, мојој Господарици, остављајући ме у незнању о одредбама које се ће тичу, и по којима морам да водим остатак кампање, ипак сам сазнао кроз друге извјештаје да су закључени споразуми врло неповољни и потпуно супротни части и користи двају Узвишених кућа Царских.

Јер, прво, мораће се тврђава Београдска⁶ порушити о трошку Царском, па чак од његове војске, зар то није договор, који тиче славе Царског оружја, за највећу осуду?

Друго. Ако умјесто задржавања ове тврђаве и рушења Оршаве, како је требало да буде, прву уступају Турцима, а другу остављају у веома добром стању у њиховим рукама, то зар им се не отварају кроз ова врата упад у Банат, Трансилванију и остале наследице Царске земље сваки пут, када хоће да наруше мир, одакле ће им бити удобно да продру до самог Беча? Такав договор је веома срамотан, како за Цара тако и за сву Империју.

5 Генерала пјешадије-прим. М..П.Радусиновића

6 Очигледно Калемегдан- пр. М. П. Радусиновића

Треће. Биће истина да уступајући непријатељу Краљевство Српско⁷ и Царску Влашку, у вријеме када је оружје вјерних савезника свуда побједоносно, ништа не може бити супротније од користи за оба Царска двора.

Нове власти су се окренуле против православља. Предњачили су исусовци најприје у Београду, Шапцу, Јагодини, Руднику и Параћину, доцније у Миријеву, Ваљеву, Пожаревцу и Градишту, а 1726. основана је католичка бискупија са сједиштем у Смедереву. У Београду се населило чак 400 њемачких породица. Београдски митрополит Мојсије Петровић замолио је главу православља Петра Великог да пошаље књиге и учитеље из Русије како би унеколико сузбили католичку пропаганду и унијаћење Срба. Руски учитељи су дошли, па су Срби у школи почели да се служе мјешавином српског, руског и старословенског језика.

И према истини, немогуће би било закључити штетнији мир и онда кад би непријатељ заузео Београд и разбио цесарску армију.

Најзад, гдје је нестао свети савез који треба да обавезује оба царска двора?

Русијани⁸ заузимају тврђаве, Цесарци их руше и враћају непријатељу. Русијани освајају Кнежевине⁹, Цесарци предају цијела Краљевства. Русијани доводе непријатеља до коначног пораза, Цесарци му уступају све, што он тражи и што може да му ласка и појача његов понос. Од стране Русијана продужава се рат, од стране Цесараца постиже се примирје и закључује мир. Гдје је, говорим ја, нестао овај нераскидиви савез? Могу да Вас увјерим, Господине мој, да ако би се Царска армија налазила у крајње безизлазном положају, Бечки би Двор, помоћу Царице моје Владарке, добио мир који би био часнији од оног кога је он сад закључио.

Ако је потребно да се баци поглед на протекла времена, видјеће се јасно да је Царица, моја Владарка:

Прво. Завршила један рат с Пољском, упркос свим настојањима краља Станислава и Пољских конфедерата, без обзира на Шведску и Француску, које нису жалиле ни новац, ни интриге како би учврстили Станислава на пољском престољу, откуда смо га ми свргли и уздигли Августа, курфирста саксонског.

Друго. Она је послала у помоћ армији Царски корпус војске која се састојала од десет хиљада пјешадица на ријеку Рајну, а

7 Након Пожаревачког мира 1718. године Аустрија је у сјеверној Србији са Београдом формирала Краљевство Србија, одбијајући да Угарској дворској канцеларији повјери земље које су јој припадале по наслеђу круне св. Стефана.

8 Тј. Руси – пр. М. П. Радусиновића

9 Мисли на Влашку и Молдавију – пр. М. П. Радусиновића

други корпус је био спреман да јој се присједини, што је веома помогло да се закључи последњи мир с Француском.

Треће. Она је почела сама садашњи рат с Турцима, остављајући Цару на вољу да дјелује с помоћним снагама или започне рат.

Четврто. Ако би побједоносна армија заузела тврђаве Азов и Хотин, опустошила Кубан и покорила Татаре, становнике ове области..

Пето. Она је овладала Перекопом, тврђавом коју су увијек сматрали за неосвојиву; два пута се турски гарнизон који се налазио у њој предавао у плијен са безбојном артиљеријом. Она је заузела Козлов, Карасу-Базар, Бакчисарај и продрла до самог срца Крима, разоривши и пустошећи сву ову област. Она је расијала у прах и пепео све Ногајске Татаре, који су живјели између Дњепра и Крима, одузевши им безбојне коње и рогату стоку.

Шесто. Тврђаве Очаков и Кинбург нису опстали под налетом оружја Њене армије¹⁰, а прва од ове двије је касније одбрањена од напада Турака који су покушавали да је опет заузму. Током свих ових догађаја погинуло је више од педесет хиљада непријатељских бораца, уз то смо задобили небројену артиљерију.

Седмо. Руска флота је предузимала четири кампање против Турака који су напунили бродовима Црно море и Азовско под командом капетан-паше.¹¹

Осмо. Двор петербургски, расипајући невиђену суму новаца, пасивизирао је све покушаје и лукавштине Шведске и Пољске, које су припремале најопаснију зајверу, па је најзад Њена војска, разбивши свуда непријатеља, заузела Хотин и освојила сву Молдавију.

Укратко, ја не прихватам да се овдје изјасним о свим разлозима који би обавезеле Бечки двор да се уздржи у својој одлучности, рећи ћу само толико да се могло смјело ослонити на савезницу толико одану, толико велику и толико срећну као што је моја Свемилостива Владарка и не закључити, мимо сваког очекивања и без сваког важног губитка, мир, толико сраман и толико недоличан за оба двора. Уосталом, цијели свијет зна, и за то има много примјера, да Турци често бивају опсједнути непотребним ужасом и принуђени тврдоглавошћу јаничара да напусте битку у вријеме када их рачунају да су најмоћнији. То исто се могло надати код Београда, ако се буде одлучило да се пружи најјачи отпор. Гарнизон је имао поуздано

10 Тј. руске армије – пр. М. П. Радусиновића

11 Капудан-паша – командант турске ратне морнарице – пр. М. П. Радусиновића

уточиште, имао је иза себе замак, врло утврђен. Могло се без икакве храбрости и без икаквих губитака бранити тврђава до крајњих граница.¹²

Никада се не може повјеровати у измишљени приједлог, како хоће да нас увјере, да је Бечки двор имао веома отежавајуће околности у овом рату.

Ми имамо тачан списак турске војске, коју смо разбили код Ставучана, коју нам је предао тајни секретар молдавског господара. Он нам јасно открива да су турска и татарска војска, која је против нас ратовала под командом толиких паша, била далеко бројнија од оне која је војевала под Београдом. Војска руска се супротставила налету турске војске у области Трансилваније. Из искуства знамо да су Татари, посебно Ногајски, бољи ратници од спахија који сачињавају турску коњицу. Када томе додамо овим одабраним војницима гарнизоне из Бендере, Београда¹³ и Јаникола уз турску флоту, у којој је било више од тридест хиљада морнара лако се може просудити против које је од учесника у читавом овом рату непријатељ био моћнији и која је од двију савезничких држава понијела већи терет.

Снабдјевати двије армије са артиљеријом и складиштима оружја у току читавог ратовања, допремати храну и муницију на удаљеност већу од двјесто миља, на својим сопственим теретним колима – оптерећење које цесарска армија није имала. Нашој армији је било неопходно да има више од двјесто хиљада коња, волова и камила, који, кад се заврши рат, нису више били у стању да послуже у будућности.

Моја Владарка је била принуђена да издржава током овог рата двије флотиле, једну на Дону, другу на Дњепру, и на којима је ангажовано више од педесет хиљада радника сваке године. Али шта је највише сметало нашој војсци што смо, након претрпљених ратних напора, морали да држимо кордон дужине више од тристо њемачких миља како би одбили татарске налете сваке године. Увјерарам Вас, мој Господару, да нема у свијету армије, моћније да поднесе сличне подвиге, а по свему Ваша Свјетлост и читав свијет може да просуди о овим великим издацима, какве је Њено Царско Величанство морала да учини, и на које није имала другог излаза него само на своје сопствене расходе.

12 Руски фелдмаршал је сматрао да је Калемегдан имао све услове да се одбрани од Турака, па су га Аустријанци, без потребе, олако препустили Османлијама.

13 Вјероватно Акермана – што у преводу с турског значи Београд – прим. М. П. Радусиновића

Уосталом, радо уступам Цесарцима част да су против себе имали великог везира. Он је, без сумње, имао свој став да остане код Дунава. Он је, наравно, процијенио да није тако лако прићи Кијеву као Београду или Оршави. Ми смо напола олакшали са нашим походом ако би он пожелио да нам да предност како би се обрачунао се с нама.

Ми проклињемо срамни мир. Турци су нам понудили много тога под најповољнијим условима: Царица, моја Владарка, није хтјела о њима ни да слуша.

Сад, кад је већ закључен мир Императора¹⁴ с Турцима, а то видим из писма и ратног дневника Ваше Свјетлости, оно што се односи на Петербургски двор остављено је у дубоком ћутању. Ја знам да господин маркиз де Виленев, француски посланик на Порти, има ограничене могућности око закључења мира. Ако Порта наставља да се противи да нам пружи повољне услове за закључење договора, и предложи размјену за Хотин и Молдавију, ја, с Божјом помоћи, наставићу с ратним дејствима. Ја молим Вашу свјетлост да саопшти мој одговор и преда ратни дневник господину фелдмаршалу грофу Девалсину.

Остајући у пријатељској наклоности...(даље набраја дугачку куртоазну реченицу уз титуле) фелдмаршал гроф Миних.

14 Ради се о аустријском цару Карлу VI (1685, владао 1711–1740). Кнезови Лобковици(Лобковичи), као и знатан дио чешког племства, током вјекова њемачке превласти, у знатној мјери се германизовао. Ипак, доцније, током 19.стољећа, чешки народ и његова интелигенција обновили су, у доба романтизма, своје народне словенске корјене и кренули путем културног и политичког преображаја, сачувавши свој национални идентитет.

* Овај рад је примљен 1. августа 2022. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 8. августа 2022. године.